

Historiaa rajan takaa

Dominick LaCapra: History and Its Limits. Human, Animal, Violence. Cornell University Press, Ithaca & London 2009, 230 s.

Keith Jenkins: At the Limits of History. Essays on Theory and Practice. Routledge, London & New York 2009, 340 s.

■ Rajasta (*limit*) näyttää tulleen vuonna 2009 julkaistun historiateoreettisen kirjallisuuden otsikoinnin muotitermi ja uudelleenmuotoilu (*refiguring*) näyttää menettäneen suosikkiasemansa. Esittelen kahta erilaista historian(tutkimuksen) rajallisuutta kartoittavaa esseekokoelmaa. Molemmille on yhteistä se, että raja käsitetään pääsääntöisesti äärimmäisenä laitana tai reunana pikemminkin kuin esteenä, jonka molemmin puolin sitä voitaisiin lähestyä.¹

Yhdysvaltalaisen aatehistorioitsijan, aiemmin urallaan Ranskan 1800-luvun oppihistoriaan perehtyneen Dominick LaCapran (s. 1939) esseeko-

koelma ei tällä kertaa tuo merkittäviä uusia teemoja hänen laajaan tuotantoonsa. Hän on jo useammassa teoksessa viimeisten 15 vuoden aikana keskittynyt traumatutkimukseen ja Holocaust-kirjallisuuteen. Ne ovat pääosassa tässäkin koelmassa. LaCapraa kiinnostava raja-tila on inhimillisen kokemuksen äärimmäiset muodot ja niiden käsitteellistäminen. Nyt tarkastelun kohteena on erityisesti äärimmäinen väkivalta ja uudempana teemana ihmisen ja eläimen (inhimillisyyden ja eläimellisyyden) rajan pohtiminen. LaCapran pyrkii purkamaan näihin ilmiöihin liitettyjä äkkinäisiä käsityksiä kielelme ja mielelme kyvyttömyydestä tavoittaa äärimmäistä.

LaCapran esitystavalle on tyypillistä selkeä ja huolellinen argumentointi. Hänen teksteissään alanootitkin kehittyvät usein kiinnostaviksi pienois-esseiksi. Hän myös nostaa tiheään tahtiin muiden tutkimuksista tärkeitä erotteluja ja kiinnostavia tuloksia tai hypoteeseja. Tässä kokoelmassa esimerkiksi eron tekeminen todistamisen (olla silminnäki-jänä tai muuten osallisena josakin tapahtumassa) ja todistajalausnon antamisen (oman kokemuksen välittäminen sa-

noin tai kuvin), jonka hän poimii muiden teksteistä, vaikuttaa hedelmälliseltä alulta *Holocaust*-tutkimuksen eräiden käsitteellisten umpikujien avaamiseen.

Kokoelman *History and Its Limits* läpikäyvä teema on aatehistorian, kulttuurintutkimuksen ja kriittisen teorian yhteyksien käsittely. Teeman eräs juonne on eräiden ”muotifilosofien” (Giorgio Agamben, Alain Badiou ja Slavoj Žižek) ylihistoriallisten ja universalististen lähestymistapojen arvostelu. Tärkein esimerkki LaCapran pyrkimyksestä historiallistamiseen ovat uudet tutkimukset Ranskan tai Saksan siirtomaa-hallinnon hirmutöistä ja niitä perustelleesta ideologiasta juutalaisiin kohdistettuun kansanmurhaan rinnastettavana äärimmäisenä, mielettömänä väkivaltaana. LaCapra näyttäisi kuitenkin olevan valmis näkemään tutkimansa äärimmäiset kokemukset vähemmän reunana, jonka jälkeen alkaa tyhjyys ja hiljaisuus ja pitämään niitä pikemmin esteenä, joka voidaan ajattelun ja kielen avulla ylittää. LaCapra avaa jälleen myös kysymyksen Martin Heideggerin ajattelusta ennen Hitlerin valtaannousua ja lukee saksalaisen filosofin varhaistuotantoa etsien kohtia, jotka selittäi-

sivät Heideggerin alttiuden ryhtyä natsihallinnon kannattajaksi. Useimmat uuden kokoelman teemat ovat tavalla tai toisella tulleet esille LaCapran aiemmissa artikkelikokoelmissa *Representing the Holocaust* (1994), *History and Memory after Auschwitz* (1998), *Writing History, Writing Trauma* (2001) ja *History in Transit* (2004).

LaCapran kokoelmassa *History and Its Limits* näkyy tavallista enemmän hänen heikkoutensa ”nojaatuolitulokijana”. Nojaatuoliteoreetikon ylevöitetyn roolin vastakohtaksi LaCapra on teksteissään toistuvasti asettanut ”työtekevä” (*working*) historiantutkijan, joka puurtaa positivismiin hengessä arkistojen pölyssä ja kuvittelee tekevänsä puhdasta tiedettä. Hänelle aatehistorian itsestään selvä ydin on länsimaisen kaanonin huipputekstien ”lukeminen”. Niitä on hyvä lukea, koska ne ovat niin monitahoisia. Näkökulman heikkous tulee siitä, että LaCapran on vaikeata nostaa keskusteluun teemoja tai ilmiöitä, joita ei ole jo käsitelty merkittävässä tutkimuksissa tai tärkeään asemaan nostetussa kirjallisuudessa. Hyvin varustetun kirjaston nurkkaan ankkuroidusta laiskanlinnasta nouseminen on se viimeinen raja, jota LaCapra ei mielellään ylitä.

2000-luvulla ilmestyneissä teksteissään LaCapra on tehnyt johdonmukaisesti ”hajurakoa” Hayden Whiten ajatteluun. Hän jopa laskee leikkiä radikaalista konstruktivismista eräänlaisena maallistuneena kreatiivisminä, joka on teologista vastinettaan vahingollisempi ajatus korostaessaan ihmisen

jumalallista kykyä luoda maailmansa tyhjältä. Ei liene aivan sattuma, että LaCapra on valinnut keskeiseksi kiinnostuksensa kohteeksi juuri sen ilmiökentän, jonka pohdintaan Whiten projekti 1990-luvulla kaatui. Sosiaalisen konstruktivismiin vahvan tulkinnan kannattajana White joutui, ollakseen johdonmukainen, väittämään kaikkia tulkintoja juutalaisten kansanmurhasta Natsi-Saksassa yhtä tosiksi. Whiten yritys myöhemmin 1990-luvulla kehittää teoriaa 20. vuosisadan ”holocaustisista” tapahtumista (atomipommi, luonnon saastuttaminen, väestöräjähdytys ja juutalaisten kansanmurha) kertomisen erityistä modernistista muotoa vaativina äärikokemuksina puolestaan lisäsi hänen vaikeuksia esiintyä johdonmukaisena ajattelijana.² Ottaessaan juuri näissä kysymyksissä etäisyyttä Whiteen on LaCapra varmistanut johtavan historioteoreetikon aseman Atlantin toisella puolella.

Brittihistorioitsija, alun perin poliittisten aatteiden historiaa tutkinut, mutta myöhemmin historianteoriaan erikoistunut Keith Jenkins (s. 1943) on monessa suhteessa LaCapran vastakohta. Siinä missä LaCapra aikoja sitten on tehnyt pesäeron ns. lingvistiseen käänteeseen perustuvan relativistisen tietoteorian (Hayden Whiten ja hänen eräiden oppilaidensa tropologian) ylilyönneistä, Keith Jenkins pyrkii pitämään niitä hengissä hämentävällä sisukkuudella. Siinä missä LaCapra hylkää ylihistoriallisen ja universalistisen argumentoinnin, Jenkins puolestaan esittää ”postmodernin teorian” historiantutkimuksen

korvaavana ”emansipatorisen kaunopuheen” (*emancipatory rhetorics*) tuottajana. Siinä missä LaCapra argumentoi selkeästi ja kiinnostavasti, Jenkins on lähtökohtiensa suhteen epäselvä ja väistelevä. Käsillä olevan esseekokoelma on eräänlainen yhteenveto hänen urastaan, epäyhtenäinen ja rönsyilevä tekstikokoelma. Tiiviissä muodossa Jenkinsin akateemisen historiantutkimuksen lopettavan näkemyksen tavoittaa hänen edellisestä esseekokoelmastaan *Refiguring History* (2003).

Jenkinsille on olemassa yksi ehdoton ja ylittämätön raja. Tuo raja kulkee menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Koska menneisyyttä ei enää ole, ei siitä myöskään voida enää sanoa mitään varmaa ja täsmällistä. Eikä kannata edes yrittää, koska on paljon jännittävämpää keskittyä tulevaisuuden pohdiskeluun. Historian kaivele voi myös olla epäkunnioitettava suhtautumista menneisyyden ihmisiä kohtaan, ”empiirisen metelin” (*empirical noise*) valamista heidän kokemuksensa päälle. Aina Jenkinsin lukijalle ei ole täysin selvää, johtuuko historiantutkimuksen mahdottomuus pelkästään ylikäymättömästä rajasta menneisyyden ja nyky-

1. Rajan käsittäminen esteenä historiografisessa kirjallisuudessa tulee esille mm. Ranajit Guhan esseessä *History at the Limit of World-History* (Columbia University Press, New York 2002).

2. Ks. Matti Peltonen (2004) ”After the linguistic turn? Hayden White’s tropology and history theory in the 1990s”, teoksessa Anna-Maija Castrén *et al* (eds.) *Between sociology and history: essays on micro-history, collective action, and nation-building*, 87–101.

syiden välillä vai sittenkin enemmän akateemisen historian tutkimuksen kelvottomuudesta.

On ymmärrettävää, että Jenkinsiä askarruttaa historiallisen jatkuvuuden oletus. Jatkuvuus tapahtumien välillä oli keskeinen piirre, joka toisen maailmansodan jälkeen oli jäljellä historistisesta historiateoriasta vuosikymmeniä jatkuneen keskustelun jälkeen. Jatkuvuusoletuksen keskeisyys näkyy selvänä piirteenä esimerkiksi tunnetun historiateoreetikon Maurice Mandelbaumin usein lainatussa historismin määritelmässä, josta muut keskeiset historismin piirteet (esimerkiksi poliittisten ja valtiollisten päättäjien aikalaistekijänsä hyväksyttynä tutkimuskohteena ja eläytyminen siihen suositeltuna tutkimusmenetelmänä) oli kritiikin paineessa karsittu kokonaan pois.³ On kuitenkin vaikeata ymmärtää, miksi Jenkins ajattelee jatkuvuusoletuksen olevan kaikkea historian tutkimusta määrittävän perustan. Jos tämä oletus on hänelle edelleen niin olennainen, niin eikö sitä kannattaisi koetella enemmän sen sijaan että tyydyttäisiin vain laukomaan paradokseja muiden aikojen siten kyseenalaistaman lähtökohdan pohjalta. Kuvaavaa tilanteelle on Jenkinsin suhtautuminen Hayden Whiten edustamasta tropologiasta irtaantuneen F. R. Ankersmithin paluuseen traditionaalisen historismin teorian kannattajaksi.⁴ Ankersmit kertoo hyväksyvänsä koko traditionaalisen teorian, ei vain tapahtumien välisen jatkuvuuden oletusta. Jenkins on Ankersmithin uutisten edessä pettynyt ja hämillään,

mutta ei ryhdy tarkastelemaan tämän jo pidemmän aikaa vireillä olleen takinkäännöksen teoreettista sisältöä. Ankersmithin historistisen käänteiden radikaalisuus menee siten Jenkinsiltä täysin ohi. Hän tyytyy arvostelemaan Ankersmithin näkemystä menneisyydestä murheen alhona, jatkuvana menetyksenä, kun paljon hausempaa olisi riehaantua tulevaisuuden autuaista näyistä.

Jatkuvuuden kriitikkona Jenkinsille käy kuten ranskalaiselle tutkijalle Michel Foucault'lle aikoinaan. Kun Foucault metodologisessa esseessään *Tiedon arkeologia* (1969, suom. Tapani Kilpeläinen 2005) arvosteli traditionaalisen historian automaattisia jatkuvuusoletuksia, alettiin häntä nimittää epäjatkuvuuden filosofiksi. Tämä sai Foucault'n menettämään malttinsa, mutta Jenkins vastaavassa tilanteessa toteaa asian olevan *brilliant news*.

Matti Peltonen

3. Maurice Mandelbaumin varsin pelkistetty esittämisensä ajankohdastaan kuitenkin hyvin liittyvä historismin määritelmä sisältyy hänen teokseensa *History, Man, and Reason* (1971, 42–43).

4. Ks. lähemmin arvosteluni F. R. Ankersmithin teoksesta *Sublime Historical Experience* (2005) Mihin kääntäisimme "kielellisen käänteiden" jälkeen? *Tieteessä tapautuu* 2006.3, 77–81.